

Література.

1. *Вендина О.* Перспективы полицентричного развития пространства России в контексте глобализации // Россия и ее регионы в XX веке: территория – расселение – миграции / под. ред. О. Глезер, М. Поляна. – М.: ОГИ, 2005. – С. 307-333.
2. *Петров Н. В.* Морфологический анализ в геоурбанистике (исследования пространственной структуры урбанистических форм): препринт. – М.: Институт географии АН СССР, 1986. – 55 с.
3. *Пістун М.Д.* Основи теорії суспільної географії. – К.: Вища школа, 1996. – 231с.
4. *Симагин Ю.А.* Территориальная организация населения. – М., 2004. – 244 с.
5. *Топчієв О.Г.* Основи суспільної географії. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 192-198.

В. В. Бондар

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СТОЛИЧНОЇ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ

Тривалий час (60-80-ті роки ХХ ст.) у наукових колах трактування поняття «територіальна організація розселення» відзначалось досить неоднозначним характером, ототожнюючись при цьому з поняттям «територіальної організації населення», зокрема у розумінні Б. С. Хорєва, В. Г. Давидовича, В. В. Покшишевського, Г. М. Лаппо та ін., з чим не можна погодитись. Так, як у сучасній географії населення розвиток територіальних процесів розселення набув дещо іншого, більш динамічного змісту, який потребує певної суспільно-географічної корекції. Адже якщо, наприклад, розглянути рівень територіальної організації суспільного розвитку окремо взятого населеного пункту або групи поселень, враховуючи людність, статеві-вікову структуру, трудову діяльність і зайнятість їх мешканців, то населення у даному випадку – це, перш за все, основний об'єкт розвитку розселення, що виступає не лише в якості ресурсу, але й динамічного фактору його розвитку.

У свою чергу термін «розселення» в сучасній геодемографії використовують у двох значеннях. По-перше, розселення – це процес, що охоплює як поширення населення по території, пов'язаний з її все більш інтенсивним господарським освоєнням, так і просторове переміщення населення й розвиток мережі поселень, тобто зростання чи зменшення відповідних населених пунктів або появу нових. По-друге, розселення – це картина наявного розподілу населення на певній території. Основою такої картини є мережа поселень, їх адміністративний статус, функціональні типи, чисельність населення тощо [3, с. 301].

Разом з тим, потрібно зазначити, що перехід від простої сукупності населених пунктів, від мережі розселення до системи розселення – якісний стрибок у формуванні територіальної організації життя суспільства. Саме тому необхідно чітко розмежовувати поняття «система розселення» та «мережа розселення». Так, за визначенням Е. Б. Алаєва: «Мережею розселення

називається вся сукупність поселень полігону (таксону), що має територіальну впорядкованість, розмірну класифікацію і основну типологію, тобто поділ на міські та неміські поселення» [1, с. 217]. У свою чергу, під поняттям системи розселення, слід розуміти – сукупність населених пунктів певної території, неоднакових за кількістю жителів і функціями, об'єднаних різними видами зв'язків, спільною інженерною інфраструктурою, єдиною мережею громадських центрів соціально-культурного обслуговування і місць масового відпочинку [2, с. 249].

Отже, як видно із вище наведених визначень, між поняттями «мережа» та «система» розселення існують відмінності принципового характеру. Мережа – це сукупність населених пунктів (у тому числі й ізольованих), яка є дуже інертним та найбільш консервативним елементом розселення. Система ж відображає ієрархію населених пунктів різної людності та функцій, які вони виконують, враховуючи при цьому всю сукупність зв'язків, зокрема виробничих, соціально-культурних, науково-освітніх, інформаційних, рекреаційних тощо.

Відповідно до багаторівневої організації суспільства розрізняють системи розселення різних рівнів – від глобальних та макрорегіональних до регіональних і локальних. Традиційно, найбільш поширеними у вітчизняній географії населення є системи розселення наступних рівнів: національний (загальнодержавний) – єдина система розселення країни; регіональний – регіональні системи розселення; субрегіональні (мікрорегіональні) системи розселення; локальний – локальні системи розселення.

Головними елементами системи розселення, де найбільш інтенсивно відбувається розвиток суспільних процесів є міста – поселення, які виконують своєрідні функції (як правило, несільськогосподарські) та мають певну людність. Вони зосереджують промислові, транспортні, культурні, торговельні, науково-технічні, адміністративно-політичні функції. Крім специфічних (несільськогосподарських) функцій міста мають ще ряд особливостей:

- розселенські – на порівняно невеликій території розміщуються значні маси населення, густина якого сягає фантастичних рівнів (Сінгапур – 5400 осіб на км²);
- архітектурно-планувальні – кожне місто має свій неповторний архітектурно-планувальний «портрет»;
- соціальні – місто забезпечує міський уклад життя;
- правові – міста, переважно мають свої визначені правові статуси та відповідні функції й повноваження.

Варто зауважити, що провідне місце у загальнодержавній системі розселення тієї чи іншої країни відводиться саме урбанізованим ядрам столичних міських агломерацій – зонам максимально щільного просторового зосередження, як правило, великих і середніх міст-супутників. Вони виступають особливим проявом територіальної організації міських поселень і розселення населення та характеризуються:

1) посиленням розвитком тут субурбанізаційних процесів – випереджаючим зростанням людності міст-супутників порівняно з головним містом та, як наслідок, перетік населення у напрямку «столиця – передмістя». У зв'язку з цим потрібно зазначити, що на сьогоднішній день у світі нараховується 22 міські агломерації з людністю понад 10 млн. осіб. Серед них 10 припадає саме на столичні міські агломерації: Буенос-Айрес, Дакка, Делі, Джакарта, Каїр, Маніла, Мехіко, Москва, Пекін, Токіо. Тут проживає 5,8% міського населення планети, лєвова частка якого концентрується безпосередньо у передмістях. В цілому ж згідно даних Програми ООН по населених пунктах (ООН-ХАБІТАТ), які вона оприлюднила на початку 2007 р., в столичних міських агломераціях країн світу та центральних їх містах нині проживає 1/2 населення планети. За прогнозами фахівців, до 2030 р. тут будуть мешкати 5 млрд. чоловік, що має на той час скласти близько 60,0% загальної чисельності населення світу [5];

2) зосередженням у вигляді своєрідного розселенського «резервуара» значної маси міського населення країни. Це можна простежити на прикладі окремих столичних міських агломерацій Європи (Афіни, Відень, Дублін), Азії (Бішкек, Бейрут, Кабул, Кувейт) та Африки (Браззавіль, Дакар, Тріполі, Фритаун), де на їх частку припадає від 41,1% до 57,4% міського населення країни [4, с. 290-301];

3) ареалами розміщення об'єктів науково-інноваційної діяльності. Форми територіальної організації останньої представленні зазвичай великою кількістю дослідних лабораторій і дрібних наукоємких фірм, які групуються навколо університетів, наприклад у межах території Великого Лондона (м. Кембрідж), технологічними парками, зокрема «Щиста» (передмістя Стокгольму) або ж окружна дорога Белтвей (метрополітенський ареал Вашингтона), технополісами (префектури Великого Токіо – Ібаракі та Тотігі), науково-дослідними центрами (передмістя Сеулу) тощо;

4) прискореним та чітко вираженим розвитком ефекту просторової синергії – територіальної кооперації людей за рахунок різкого розширення продуктивного ділового спілкування та використання взаємозв'язків і взаємопідсилення різних видів діяльності, що дозволяє надавати такі інтелектуальні продукти, які не можливо отримати за межами великих столичних міських агломерацій [2, с. 248].

Література.

1. *Алаев Э. Б.* Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
2. *Регіональна економіка. Словник-довідник / О. Д. Богорад, О. М. Невелєв, В. М. Падалка, М. В. Підмогильний.* – К.: ВПЦ “Тираж”, 2004. – 346 с.
3. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
4. *World Urbanization Prospects: The 2003 Revision / Department of Economic and Social Affairs. Population Division.* – New York: UN, 2004. – 323 p.
5. *Офіційний сайт Програми ООН по населених пунктах ООН-Хабітат.* Режим доступу: <http://www.unhabitat.org>.